

Румен ЯНКОВ

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

ЩРИХИ ОТ ЕЛЕКТОРАЛНАТА ГЕОГРАФИЯ НА САЩ – ДЕМОКРАТИ СРЕЩУ РЕПУБЛИКАНЦИ НА ПРЕЗИДЕНТСКИТЕ ИЗБОРИ¹

Rumen YANKOV

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

GLIMPSES OF THE ELECTORAL GEOGRAPHY OF THE UNITED STATES – DEMOCRAC PARTY VS REPUBLICAN PARTY AT THE PRESIDENTIAL ELECTIONS

The article analyzes some characteristics of the electoral geography of the United States based on the results of the presidential elections by states and counties. It tracks the dynamics of voters and the peculiarities of the electoral system in spatial terms. It also characterizes the electoral preferences of the main areas of the country.

Keywords: electoral geography, electoral system, election results, voters.

Традиционното противопоставяне на демократи и републиканци при избора на президент е най-яркият и приковаващ вниманието аспект на електоралната география на САЩ. Президентските избори в САЩ се провеждат с неизменна ритмичност в условията на стабилни във времето партийно-политическа и избирателна система. Това прави данните от изборната статистика по щати и окръзи съпоставими за дълъг период.

Американските избиратели

Избирателното тяло се формира от контингента население на възраст 18 и повече навършени години, т.е. 235 млн. д., според последното преброяване през 2010 г. За периода между президентските избори през 1980 г. и тези през 2008 г. броят на потенциалните избиратели нарастна с 36%. Главната причина е нарастването на общия брой на населението на САЩ, но влияние оказват и промените във възрастовата структура. В почти всички щати се прилага предварителна регистрация на избирателите. Регистрацията е един от факторите, снижаващи избирателната активност. Обикновено в избирателните списъци се вписват 70–80% и гласуват 50–60% от гражданите с право на глас.

¹ Статията е предадена за печат преди президентските избори в САЩ през 2016 г.

Петнадесетата поправка на конституцията на САЩ е приета след гражданската война между Севера и Юга и установява право за гласуване без оглед на расова принадлежност. На практика в южните щати това право остава формално почти сто години, чак до 1965 г., когато законодателните промени дават възможност чернокожите граждани да бъдат регистрирани в избирателните списъци.

Исторически и демографски САЩ е страна на имигранти. Приносът на Северозападна Европа и особено на Великобритания е главната културно-историческа предпоставка за формиране на американското общество (Зелински 1998: 9). Асимилацията в новата нация не заличава напълно етническите черти. Етническото разделение, особено когато е основа за икономическо и политическо, има важно значение за формирането на електоралния вот. Това се доказва с резултатите от гласуването на афроамериканците, т. нар. латиноси и др. Разминаването им се задълбочава от различното отношение към актуални проблеми като етническият баланс, имиграцията, езиковото и расово съперничество и др. Изборните предпочитания вътре в градските територии, в които е концентрирана основната маса избиратели, също имат расово-етническа зависимост².

Положителното салдо от външните миграции през последните години осигурява 40% от прираста на населението на САЩ. Имиграцията продължава да оказва съществено влияние върху демографската ситуация в страната³. Най-съществената промяна в расово-етническия състав на населението на САЩ е непрекъснатото намаляване на дела на бялото мнозинство (Травкина 2009). През 1970 г. белите американци потомци на европейците, които в продължение на повече от три века заселват и усвояват северноамериканския континент, са 83% от населението, а към 2010 г. дялът спадна до 64% (197 млн. души).

Големият приток на имигранти от Латинска Америка през последните десетилетия превърна испаноезичното население (16%) във втора по големина общност, изтласквайки на трето място афроамериканците (14%).

Религията има важна роля във възпитанието и културата на американците, без религиозното разделение да е така конфронтационно, както в други части на света. Официално има над 200 религиозни групи, повечето – протестантски. Около 55% от населението се причислява към църкви от протестантското направление, но най-голямата религиозна организация в САЩ е католическата църква. Останалите религии обхващат под 4% от населението, в т.ч. мюсюлмани – 0,6%. Само 15% от жителите се определят като нерелигиозни или атеисти. Този дял е почти два пъти по-висок при младото население до 30 г., както и при привържениците на Демократическата партия. Забелязва се, че католичес-

² За териториалните модели сред етническите групи, вкл. процесите, които въздействат върху териториалното им разпределение, виж Зелински 1998.

³ По-подробно – виж Н. Травкина 2009.

ките щати гласуват главно за демократите, а доминациите на баптистите – за републиканците. При лютераните и методистите предпочитанията са по-неясни.

Формирането на американската политическа система и политическа култура става в хода на постоянно разширяване на територията (и населението) на запад. Вътрешните миграции в САЩ и досега са много интензивни. Посоката предопределя нарастване на електоралната тежест на американския Запад. През 20 в. в изборите за президент се включиха последователно щатите Оклахома (1908 г.) Аризона и Ню Мексико (1912 г.), Аляска и Хаваи (1960 г.).

Работната сила на страната включва около 160 млн. д. Общата картина се очертава от главните социално-икономически изменения след Втората световна война – нарастване на ролята на сектора на услугите, снижаване на дела на индустриалната заетост и още по-бързо – на фермерското население и др.

Икономическата активност на трудоспособното население през последното десетилетие е в застои и дори спада. Този процес обхваща в най-голяма степен афроамериканците, а на второ място, испаноезичните американци (предимно жените). В същото време, на трудовия пазар на САЩ се наблюдава застаряване на работещите. Средната им възраст сега е 41 години, или с шест години по-висока в сравнение с преди три десетилетия.

Избирателна система

Президентските избори в САЩ са част от системата за избори на федерални органи за управление. Същинските избори се предхождат през първата половина на годината от първични избори в отделните щати. Кандидатите за партийна номинация се борят за гласовете на техните представители на националния конгрес няколко месеца преди изборите⁴.

Президентът се избира от електорална колегия (ЕК), т.е. с непряк вот. ЕК включва лица „електори“, избрани от всеки щат, за да гласуват от името на жителите. Гласувайки за президент и вицепрезидент, избирателите всъщност определят електорите, номинирани от партиите. Прилага се мажоритарна избирателна система – получилият най-голям брой гласове при прекия вот на избирателите в щата печели гласовете на всички електори. В Мейн и Небраска мажоритарната система се свежда на по-ниско териториално ниво, поради което е възможно гласовете на представителите от щата да се разделят между кандидатите. Електорите гласуват в столицата на своя щат.

Избирателната система, в съответствие с принципите на федералното устройство, гарантира съществена роля на съставните звена, дори и на най-малките щати. Победител в президентските избори е получилият най-голям брой гласове в ЕК, но това невинаги е кандидатът, за когото са гласували най-голям брой американци. Казусът възниква още през 1824 г. Оттогава, до послед-

⁴ Според Дванайсетата поправка към Конституцията вицепрезидентът и президентът не могат да са от един и същи щат.

ния случай през 2000 г., седемнадесет пъти президент е ставал вторият по брой на получените гласове участник в изборите.

Всеки щат има толкова броя гласове в ЕК, колкото са представителите му в Конгреса, т.е. сенаторите (по двама от щат), плюс броя членове на Камарата на представителите, пропорционално на населението. Този модел комбинира две съставки – индивидуалността и значимостта на всеки щат и справедливостта на пропорционалното представителство (Монбриал 2008: 121). Втората съставка означава, че електоралната тежест на щата може да се променя във времето. Столицата Вашингтон (федерален окръг Колумбия) прибавя още три гласа. Печели кандидатът за президент, който получи обикновено мнозинство в колегията (най-малко 270 гласа от всички 538).

Мажоритарната система предопределя начина на провеждане на предизборната кампания. Очевидно по-слабият противник в определен щат може да преустанови кампанията си в него и да спести средства, концентрирайки се в щати, в които има по-голям шанс да спечели гласовете на електорите.

Калифорния има 55 гласа в ЕК, Тексас – 38, щатите Ню Йорк и Флорида – по 29. Практически е невъзможна победа на президентските избори, ако не се спечели поне в два от най-големите щати. Пенсилвания, Илинойс и Охайо също имат голям брой представители.

Особено показателни за особеностите на американската избирателна система са президентските избори от 2000 г., при които един срещу друг се изправиха Ал Гор, вицепрезидент от предходните два мандата на Бил Клинтън, като кандидат на демократите, и Дж. Буш-младши, кандидат на Републиканската партия. Ал Гор беше подкрепен от 51 млн. избиратели (48,4% от гласовете), а Буш – от половин милион души по-малко (47,9%).

Въпреки общия превес на гласовете, Ал Гор победи само в 20 щата и във федералния окръг Колумбия, докато Дж. Буш победи в 30 американски щата и в крайна сметка получи 271 гласа в Електоралната колегия (50,4%) срещу 266 за съперника-демократ (един електор от столицата се въздържа). На демократите не помогна фактът, че получиха подкрепата на първия, втория, петия и шестия щат по брой на представителите в ЕК.

Американските партии

Големите партии в САЩ – Демократическата и Републиканската, се различават от европейските предстиви за партиите като организатори и сътъпници на политическите интереси в обществото. Електоралните им резултати силно се влияят не толкова от идеологическата привързаност, колкото от прагматичния баланс на американския избирател, често разделящ партийните си предпочитания при президентските избори и при изборите за представители в Конгреса.

Партийното ръководство не контролира напълно номинациите на кандидати за президент. Макар че не се афишират твърди връзки с профсъюзи, обществени движения или определена религия, в състав на поддръжниците има съществени различия.

Демократите имат по-голяма подкрепа сред афроамериканците (до 90%), испаноговорящите, градските етнически малцинства, традиционната работническа класа, католиците и жените. Последните, впрочем, получават право да гласуват за пръв път на президентски избори през 1920 г.

Републиканците разчитат повече на подкрепата на мъжете, протестантите, англосаксонците по произход, т. нар. „бели якички“ в заетостта, на селскостопанските щати, религиозните фундаменталисти и средната класа.

Изборът е измежду представители на двете партии, но съществуват и редица други, които също могат да издигнат кандидати. На изборите през 1968, 1980 и 1992 г. кандидатите на трето място получиха съотв. 14%, 7% и 19% от гласовете. От тях единствено Д. Уолъс⁵ през 1968 г. успя да си осигури гласове в ЕК благодарение на победата си в пет южни щата (но само 8,6% от всички електори). През 1992 г. Рос Перо спечели с 20 млн. гласа (19%) от подкрепата на народа, но нито един глас в ЕК. Той достигна едва до второ място в щатската надпревара, и то само в Мейн и Юта.

Табл. 1.

Разпределение на гласовете в президентските избори през 1992 г. по пол, раса и доход (% от гласовете⁶)

	За Б. Клинтън	За Д. Буш	За Р. Перо
По пол			
мъже	40%	38%	22%
жени	44%	39%	17%
По раса			
бели	36%	43%	21%
чернокожи	86%	9%	5%
латиноамериканци	53%	31%	16%
азиатци	43%	40%	17%
По доход			
Под 20 хил. \$	53%	29%	18%
20-40 хил. \$	41%	38%	22%
40-60 хил. \$	39%	40%	21%
60-75 хил. \$	38%	45%	17%
Над 75 хил. \$	36%	47%	17%

(Най 1994: 68)

Ретроспекция на изборните резултати

На президентските избори през 2012 г. Б. Обама, кандидат за втори мандат от страна на демократите, имаше най-силна подкрепа – над 60% от подадените гласове в столицата Вашингтон, в североизточните приатлантически щати (Ню Йорк, Масачузетс, Вермонт, Род Айлънд, Мериленд), както и в Калифорния и Хавай. Действащият президент получи в национален мащаб 5 млн.

⁵ Джордж Уолъс – губернатор на Алабама и кандидат за президент на САЩ, привърженик на политиката „... сегрегация сега, сегрегация утре, сегрегация завинаги“.

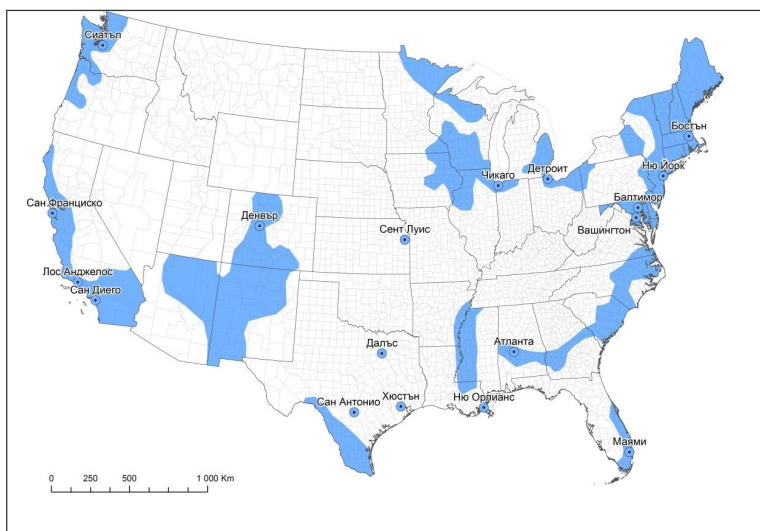
⁶ Кандидатите след третия получиха общо 0,6% от гласовете.

гласа повече от съперника си. Победата в Калифорния, Ню Йорк и Флорида осигури 113 гласа в Електоралната колегия от всичките 332 за Обама.

Републиканецът Мит Ромни спечели убедително (над 60% от гласовете) в мормонския щат Юта и съседните Айдахо и Уайоминг, в Оклахома и Арканзас, апалачките Кентъки и Зап. Вирджиния, както и в Алабама. Силна подкрепа републиканският кандидат имаше в Югоизтока, Средния Запад и Аляска. От най-важните щати Ромни получи само съвкупния вот на Тексас в ЕК.

Гласувалите при последните няколко президентски избори съставляват приблизително 65–75% от всички регистрирани гласоподаватели. Щатите с традиционно по-ниска избирателна активност са в южния пояс: Хавай, Аризона, Невада, Тексас, Арканзас, но също Западна Вирджиния и Ню Йорк, а тези с по-висока са в северния пояс: Орегон, Уайоминг, Монтана, Минесота, Уисконсин, Айова, Ню Хемпшир и Мейн.

Резултатите по окръзи показват много по-ясно бастионите на подкрепата на кандидатите. Обама, напр., спечели в самия град Ню Йорк, където получи 2 млн. гласа от 2,4 млн. гласували. На Маккейн отдадоха предпочитание половината от останалите окръзи на щата Ню Йорк. Още по-контрастно е гласуването на Чикаго, сравнено с останалата част от Илинойс, на Филадельфия с Пенсилвания, на Маями с Флорида и др. Подкрепата за Обама в Калифорния е концентрирана в големите градове и въобще по крайбрежието. Други „запазени“ територии на демократите са испаноговорящите по Рио Гранде – от Колорадо до Тексас, окръзите с мнозинство на афроамериканците по долното течение на Мисисипи и една тясна дъга на Югоизтока – от Алабама до Вирджиния. Регионалното разделение, в общи линии, повтаря това от предходните избори, но зоните на демократите са сравнително стеснени от обширните територии на почти повсеместно доминиране на вота за републиканския претендент в Средния Запад и планинските щати.

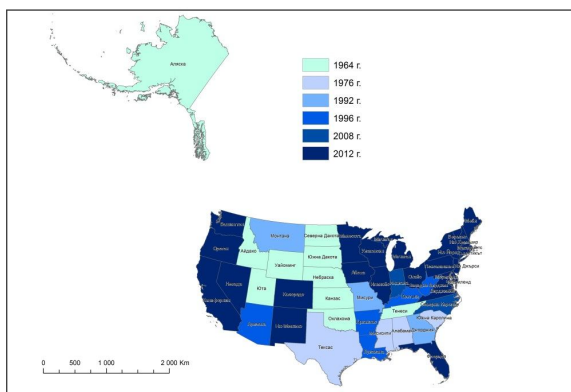
Фиг. 1. Президентски избори 2012. Територии с превес на гласовете за Б. Обама

Президентските избори през 2008 г. (Б. Обама срещу републиканеца Д. Маккейн) преминаха при по-ниска избирателна активност. Разликата в полза на Обама беше от 9,5 млн. гласа и в Електоралната колегия тя се трансформира в още по-голямо преимущество – 365 срещу 173 гласа.

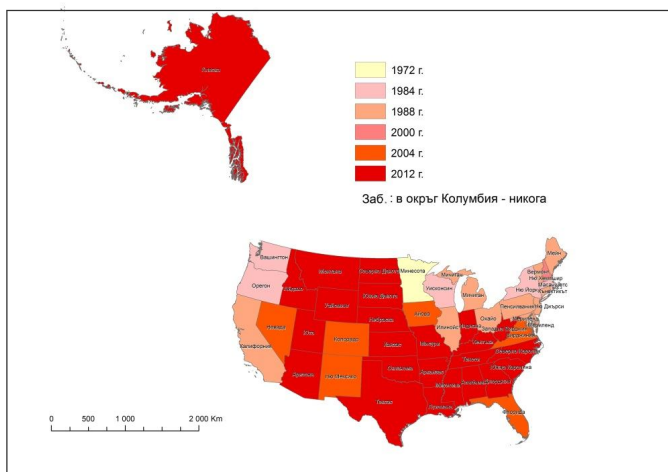
Електоралногеографската картина на САЩ се видоизменя през различните вътрешнополитически периоди, независимо от исторически устойчивата двупартийна конструкция. След Гражданската война през 60-те години на XIX в. категорично републиканският Север има силно електорално надмощие над Юга, който остава опора на демократите. С някои приливи и отливи на избиратели този модел се запазва цяло столетие. В средата на 60-те години Югоизтокът се превръща в нова опора на републиканците, които привлякоха гласовете от тези слоеве от бялото население, които в една или друга степен се застъпваха за запазване на расовата сегрегация. Обратно, Североизтокът преминава в трайна доминация на демократите.

Фиг. 2.

А. Последна победа в щата на кандидата за президент от Демократическата партия

Б. Последна победа в щата на кандидата за президент от Републиканската партия

Регионални различия

В тихоокеанските щати Калифорния, Орегон и Вашингтон през последните шест-седем президентски избори превес имат кандидатите на Демократическата партия. В предходните две десетилетия от изборите през 1968 г. до тези през 1988 г. Калифорния винаги е подкрепяла републиканския кандидат. Това важи с малки изключения за целия следвоенен период.

Гласовете за демократите идват главно от Южна Калифорния и крайбрежните части на Средна и Северна Калифорния. В окръзите Лос Анджелос и Сан Франциско за Обама са дали гласа си съотв. 70% и 80% от гласувалите, но престижния Ориндж каунти традиционно предпочита републиканците. Сходно е разпределението и в другите два щата – метрополитенските ареали на Сиатъл и Портланд са за кандидата на демократите, а провинциалните окръзи – за републиканеца.

„Новите“ щати Аляска и Хаваи имат малка електорална тежест с общо 7 гласа в ЕК. От създаването си като щат досега в Аляска преобладава подкрепата за републиканския кандидат за президент, а в Хаваи – за демократическия. Изключенията от правилото са много малко.

Далеч по-значимо е разминаването на електоралните предпочитания при избор на президент на страната между два от щатите, отличаващи се с голям брой население и съответно с голяма тежест в ЕК – Ню Йорк и Тексас. С промените в разпределението на населението на САЩ електоралната тежест на щата Ню Йорк намалява, докато тази на Тексас нараства. През 1948 г. напр. първият има 47 гласа в ЕК, а вторият – 23. Към последните проведени избори през 2012 г. на Тексас вече са отредени 38 гласа, докато Ню Йорк има 29. Подобно на Тексас, възходящо развитие има и Флорида с увеличаване на електорите от 8 през 1948 г. на 29 през 2012 г.

Кандидат републиканец не е печелил гласовете на Ню Йорк от 1984 г. (Роналд Рейгън за втори мандат), а кандидат – демократ не е печелил в Тексас от 1976 г. (Джими Картър). Това показва смяна на позициите от 50-те и 60-те години. В щата Ню Йорк обичайният превес на демократите почти винаги се дължи на град Ню Йорк, но без Ричмонд. В него са съсредоточени около 40% от гласоподавателите в щата. До 90-те години победите на демократите в Ню Йорк сити се съпътстваха само от 3-4 окръга в щата (от над 60), но от времето на президента Б. Клинтън насам те са по-категорични.

В Тексас вътрешните електорални различия при президентски избори са още по-силно изразени. В северните окръзи поддръжниците за републиканците Маккейн и Ромни през 2008 и 2012 г. съставляваха до 80–90% от гласувалите. В най-южните окръзи, в „клина“ между Рио Гранде и Мексиканския залив, където значителна част от избирателите са с мексикански произход, настоящият президент Обама спечели 70–80% от гласовете. Територии, доминирани от демократите, са крайграничните с Луизиана и големите градове Сан Антонио, Хюстън и Далас. Това не променя главната пропорция в предпочитанията на избирателите от Тексас, отдаващи 55–60% от гласовете си за републиканския кандидат за президент.

За разлика от Ню Йорк и Тексас, Флорида по-често се колебае между демократи и републиканци. Изборната битка тук винаги е много оспорвана предвид малката разлика в гласовете и значението на представителите на щата в Електоралната колегия. Преди време Флорида подкрепи републиканците Рейгън и Буш. В споменатия пример от изборите през 2000 г. Дж. Буш получи в щата 537 (!) гласа повече от Ал Гор, но с тях спечели 25-те (по това време) гласа на щата в ЕК, а с това и президентската победа. Демократите водят в района на Маями, но отстъпват на републиканците в средната и северната част на Флорида. Разликата през 2008 г. и 2012 г. е в това, че крайната победа в щата е на демократите.

След възловите щати Калифорния, Тексас, Ню Йорк и Флорида с най-голям брой членове в Електоралната колегия следват Пенсилвания и Илинойс с по 20 представители и Охайо с 18 представители. Приезерните щати съставляват сравнително старо, гъстонаселено, силно индустриализирано и урбанизирано ядро на САЩ. Сравнено със средата на миналия век те са с намаляващо електорално значение, поне по отношение на избора на президент на страната. Това важи в най-голяма степен за Пенсилвания, която почти двойно е намалила електорите си (38 през 1920 г. и 35 през 1948 г.).

Кандидатът на демократите тук обикновено печели в централните градове Чикаго, Детройт, Кливланд, Бъфало и др., както и в обширни територии на съседните Уисконсин, Минесота и Айова. Изключение от тежнението към Демократическата партия в района прави само щатът Индиана.

От началото на 90-те години насам щатите от Нова Англия също отдават предпочитание на кандидатите за президент от Демократическата партия. Най-големият по население щат Масачузетс се смята за една от крепостите на демократите в САЩ. Показателно за промяната е, че почти през целия ХХ в., дори в периода на Голямата криза, североизточните щати подкрепяха по-често републиканците. Чисто количествено значението на района за изхода от президентските избори е малък, тъй като на шестте щата са отредени 33 гласа в ЕК, 11 от които идват от Масачузетс. Същевременно, Нова Англия е люлка на американската политическа традиция и първичните избори, особено тези в Ню Хемпшир, влияят върху настроенията на избирателите в цялата страна.

По демографски и геополитически причини Югът през втората половина на ХХ в. играе все по-значима роля в американската политика. Освен президентите Джонсън, Картър, Клинтън и Буш баща и син, южняци са вицепрезидентът Ал Гор и редица забележителни кандидати за постове в най-ново време.

До началото на 60-те години избирателите (белите избиратели) в югоизточните щати гласуваха главно за Демократическата партия. По това време, един век след Гражданската война и края на робството, проблемите с гражданските права, вкл. за избирателните права на афроамериканците, стои все по-остро. Отношението на партиите и кандидатите за президент към тях в голяма степен определя и еволюцията в предпочитанията на избирателите.

При победата на Кенеди през 1960 г., напр., общо 15 електори от Мисисипи (всичките 8 от щата), Алабама и Оклахома дадоха гласа си за друг демократ,

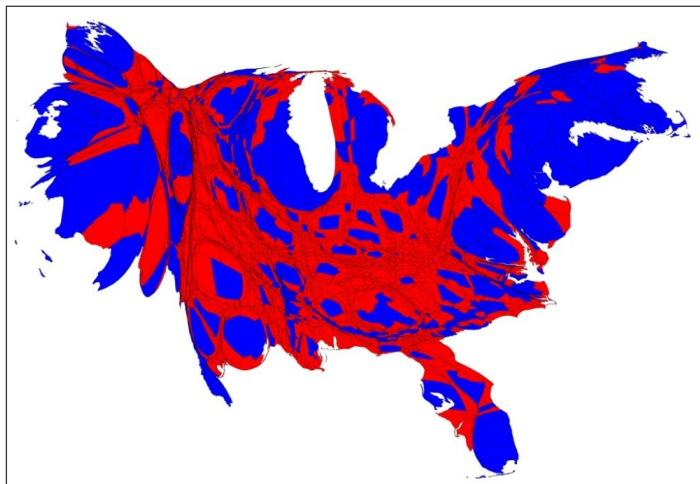
който не беше кандидат за президент. През 1964 г. повечето югоизточни щати предпочетоха републиканския кандидат, обратно на останалите 44 щата, вкл. Тексас, които осигуриха съкрушителна победа на демократа Линдън Джонсън. През 1968 г. ултраконсервативният Дж. Уолъс спечели изборите в щатите Мисисипи, Алабама (над 60% от гласовете), Луизиана, Джорджия и Арканзас.

Така 60-те години маркираха прехода на югоизточните щати към Републиканската партия. Единствените „пробиви“ в района след това направиха Джими Картър (от Джорджия) и Бил Клинтън (от Арканзас).

Обширният район на Средния и Планинския Запад политически като цяло стои зад кандидатите на Републиканската партия. Влиянието им върху гласуването в ЕК обаче е ограничено. Най-голям брой гласове има Аризона (11), при 4 през 50-те години.

В степента и честотата на подкрепата за кандидатите на републиканците тук има различия. Резултатите от 16 президентски избори за последните шест десетилетия (1952–2012 г.) показват, че Айова, Невада и Ню Мексико са по-скоро „колебаещи се“ щати, разделящи предпочитанията си между демократи и републиканци. Ако за Айова причините могат да се търсят в по-силната обвързаност с политическите настроения в Приезерния район, то в Ню Мексико и Невада влияние оказва високият дял на латиносите.

Твърдолинейна поддръжка на републиканците дават Северна и Южна Дакота, Небраска, Канзас, Оклахома, и на запад в Кордилерите – Айдахо, Уайоминг, Монтана, Юта и Аризона. През 2012 г., напр., демократът Б. Обама не успя да спечели в нито един окръг на Юта и Оклахома и само в два (от десетките) в Небраска и Уайоминг.

Фиг. 3. Картограма на електоралната подкрепа на президентските избори през 2012 г. при отчитане по окръзи

Източник: Personal homepage server for the University of Michigan - Maps of the 2012 US presidential election results (<http://www-personal.umich.edu/>)

Електоралногеографският анализ показва, че съвременните черти на териториална конфигурация на политическите сили се оформят през последния четвърт век. Повтаряемостта на резултатите от президентските избори очертава разделение на твърди щати - сини и червени, светлосини и розови (според партийните цветове), и на колебаещи се щати, които често сменят предпочитанието си. Паритетът демократи –републиканци е относително електорално равновесие между по-либерално настроените и космополитни големи градове по крайбрежието и консервативната сърцевина – селскостопанските и планински райони на „селска“ Америка.

ЛИТЕРАТУРА/ BIBLIOGRAPHY

Монбриал 2008: Монбриал, Т. Д. *Политическа география*. София. [Monbrial 2008: Monbrial, T. D. *Politicheska geografiya*. Sofia.].

Зелински 1998: Зелински, У. *Културната география на Съединените щати*. София. [Zelinski 1998: Zelinski, U. *Kulturnata geografiya na Saedinenite shtati*. Sofia.].

Най 1994: Най, Д. *Съвременното американско общество*. С. [Nay 1994: Nay, D., *Savremennoto amerikansko obshtestvo*. Sofia.].

Травкина 2009: Травкина, Н. Краят на „старата Америка“: демографската ситуация в САЩ. // *Геополитика*, бр. 4/2009. [Travkina 2009: Travkina, N., Krayat na „starata Amerika“: demografskata situatsiya v SASHT. // *Geopolitika*, br. 4/2009. 01.03.2016 <<https://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika/102-2009/broi4-2009/631-krayat-na-starata-amerika-demografskata-situatsiya-v-sasht>>].

Електорална география. [Elektoral'naya geografiya. 22.02.2016, <<http://www.electoralgeography.com/ru/>>].

Geographie electorale... 26.02.2016 <<http://geoelections.free.fr/>>.

Dave Leip's Atlas of U.S. Presidential Elections. 04.03.2016, <<http://uselectiocratlas.org/>>.

Stanford election atlas. 14.03.2016 <<http://atlas.esri.com/Atlas/VoterAtlas.html>>.

University of Michigan (personal homepage server). Maps of the 2012 US presidential election results. 04.03.2016, <<http://www-personal.umich.edu/~mejn/election/2012/>>.